

Een balling in taal en literatuur

Werkbrieven en Venetiaanse brieven van Joyce & Co.

Werkbrieven 1968-1981

door Joyce & Co.

Uitgever: Peter van der Velden, 195 p., f31,—

Venetiaanse brieven en Calabrese dagboeken door Joyce & Co.

Uitgever: De Arbeiderspers, 228 p., f43,50

Frans de Rover

Na de publikatie van de alleen qua omvang al indrukwekkende boekwerken *Erwin* (1975; volgens de 'Praemissa': 'een romantisch-decadente propositie over de verveling, de melancholie en de traditie van het schrijverschap') en *Michaël van Mander* (1979; een 'labyrinth van de wereld: een kweeste naar het gulden vlies als zinnebeeld van de vriendschap en de ideale schildersezel') is het wachten nu op WIP (Work In Progress) III, waarin de muziek 'behandeld' gaat worden.

Een ambitieus en tijdrovend project van de 'firma' Joyce & Co; maar ondertussen willen de jongens natuurlijk toch ook eten, pijnproken, whisky drinken, in Italië en Nederland wonen, zich met oude, zo chique hydraulisch verende Déessen verplaatsen. 'De Schoonheid' is geen zachtogige maagd die haar melancholieke aanbidders belastingvrij onderhoudt: gewerkt moet er worden en dus is er veel getob en geklaag. Daarover valt te lezen in de *Werkbrieven 1968-1981*. En daarom ('brood op de plank') rees waarschijnlijk een jaar geleden in het getormenteerde meesterbrein achter Joyce & Co, Geerten-Maria Meijssing, het plan voor deze uitgave die mogelijk het echec enigszins zou kunnen opvangen van het 'Eefje Wijnberg-project': het abominabele, erotisch bedoelde meisjesleven-in-proza dat geld had moeten maken voor WIP-III.

Mede-firmant Keith Kanger Snell antwoordt op Meijssings voorname: 'Ik weet niet wat ik van het werkbrieven-project moet denken: uiteraard betekent dat met de nieuwe opzet een aardig opstapje, maar die brieven van mij aan jou zijn toch niet indrukwekkend, alles bij elkaar?' Andersom trouwens ook niet: hier zijn

bepaald geen verrassende epistolaire talenten aan het werk. Zij zijn nog verre van zelfs maar een imitatio van hun idolen (Flaubert bij voorbeeld). Maar direct voeg ik daaraan toe: uitwisseling van literaire brieven was hun oogmerk niet. Dit boek staat achter hun (Meijssings) échte literaire kunstwerken — het geeft een kijkje in de literaire werkplaats. Het beeld dat dan uit al die brieven en briefjes ontstaat, is er een van een tweetal jongens die gedreven worden door een idee (een ideaal): Kunst maken, de Schoonheid betrappen. Daartoe schrikken ze niet terug voor een enorme hoeveelheid (inlees-)werk. Getrouw aan de in *Erwin* beleden, aan Edgar Allan Poe ontleende definitie van 'schoonheid': 'geen kwaliteit, maar een effect, waaraan directe artistieke structuren ten grondslag liggen,' openen de brieven het zicht op twee jongens op zoek naar de artificiële methode. In die zoektocht zit veel avontuurlijks en amusants.

Serieuze pijp

Blijkens het voorwoord, waarin Meijssing als 'reden' van dit brievenboek opgeeft dat het het *niet*-bestaan van het 'collectief Joyce & Co' aantoonde, kan ook hij zich over deze 'Haarlemse bluf' vrolijk maken. Hij noemt de brieven ook nog 'driesterren nonsens': dat lijkt me een typisch romantisch-decadent poseurs-trekje waarmee hij zich bij voorbaat tegen kritiek afschermt. Ik zou hem geloofd hebben als hij niet zo serieus had geposeerd op al die fotokiekie uit het album van een jongensdroom, als hij niet in het coquette kort-wit van een tennispakje, zo peinzend-starend, óók nog die vreselijke, serieuze pijp in zijn hand gehad had. Terug naar de kunst, die in de opvatting van Joyce & Co, beter is dan het leven zelve. Kort na de *Werkbrieven* verschenen de *Venetiaanse brieven en Calabrese dagboeken*, een avontuurlijke en amusante zoektocht door Italië op de wijze van de literatuur: een 'driesterrenboek', ondanks de soms wat ver doorgevoerde beschrijvingskunst. De 'Venetiaanse brieven', opgedragen aan 'Maria (of het meisje uit Tarentum)' zijn gedaapt in de periode januari-maart 1977 en doen verslag van Meijssings poging Venetië te bezoeken. 'Wat trekt mij toch naar Venetië? Onder-

tussen niets meer. Zo lang mogelijk heb ik deze vervloekte reis uitgesteld, die mij bij U vandaan voert (...). Maar voor een schrijver als Meijssing is aan uitstel niet te ontkomen; vanuit Venetië wil hij 'uit intrinsiek literaire noodzaak' een aantal 'vurige brieven' schrijven: 'Venetiaanse brieven zoals van Rolfe en Durrell — bestaande uit allerlei eventueel gefingeerde uitspattingen en wellustige wreedheden, om me onder te dompelen in iets dat reeds lang op sterven ligt, rotting, ratten, rioolwater, om door mij te verwijderen van wat mij het liefst is dieper in Uw raadsel te kunnen doordringen, om in het aangezicht van de schitterendste kunsttempels de passie de vrije teugel te laten.' Een auteur die zich laat indelen bij het romantisch-decadent classicisme — getuige het citaat hierboven terecht — kan letterlijk en figuurlijk niet om Venetië heen. Dit laatste wordt weerspiegeld in de wijze van presentatie, van 'structuur', van de brieven. Het reisverslag bestaat uit vijf afdelingen; in de eerste twee de tocht (met de Déesse) via Merano, Gardone di sopra (waar het met antiek & curiosa volgepropte 'Vittoriale' van D'Annunzio een treffende beschrijving krijgt) en Mantova (dat wat al te zwierige krullen aan Meijssings geest en pen ontlokt) naar Venetië. De derde afdeling opent met een brief van slechts één regel: 'Venetië, 16 januari 1977. Hier ben ik in Venetië, hier houd ik het geen middag uit.' De reiziger vlucht, 'verstikt door tranen van teleurstelling', naar Padova, waar hij bedenkt, in het voetspoor van Huysmans, dat reizen in de verbeelding, in de geest dient te gebeuren: 'Wat heeft het voor zin mijzelf vies en moe te maken, terwijl zo'n voorbeeldige faculteit het feilloos werkt in de schone afgeslotenheid van lakens, door boeken afgeschermd tegen de noodlottige barbarij van de heksenketel die de wereld is.' Très fort. Maar na een maand waagt hij een tweede poging, 'een laatste krachtsinspanning', nu per spoor — de betere manier om de stad in het water te benaderen. De vijfde afdeling bevat dan de eigenlijke 'Venetiaanse brieven'. 'Ik heb de zon zien opkomen en ondergaan boven de Lagune', dat is de terugkerende zin in de laatste brieven. Ondanks, of beter in Meijssings kunstopvatting, dank zij het feit dat

Venetië niet werkelijk bestaat en leeft, 'dat het niets meer (is) dan de schilderijen die ervan gemaakt zijn', dan de boeken die erover geschreven zijn, dat het een decor is, een symbool, een stad van herinneringen, komt Meijssing hier tot zijn mooiste proza — melancholiek en lyrisch. Dwalend door de kunstmatige stad, in de voetsporen van de kimmervolle Frederick Rolfe (van wie hij de roman *Hadrianus VII* vertaalde), verlangend naar het onbereikbare: 'de besloten tuinen. Elke ommuurde tuin is een allegorie van de geest', voelt hij dat hij niet meer terug kan naar zijn oude bestaan, dat hij 'te diep' is gegaan. Aan zijn aanbode 'U' is hij ontgroeid: 'de trouw is het hoogste goed, zowel aan de ideeën als aan de schoonheid, waarmee ik U niet langer mag substitueren'. Zijn laatste brief, geschreven terwijl aanhoudende regen de stad lijkt te doen zinken, eindigt op een wijze die ik voor dit type literatuur als bijna subliem houd: 'Wat mijzelf betreft: ik heb het al gezegd. De kaarsen voor de idolen en standbeelden blaas ik nu uit, en met hun walmende rook omhul ik mij om me verder aan het gezicht te onttrekken. Het labyrinth, nog wat dwaalsporen, vluchtige momenten van hevige beleefde pracht, de cultus ontmaskerd. De pijn behoud ik evenwel aan mezelf voor, waarover ik niet spreken kan. Wees niet teleurgesteld: de herinnering heeft haar gestalte, zoals in deze stad, het water stijgt niet snel. (Laat varen Uw kuisheid, verspil Uw schaamte maar niet Uw smaak) Adieu, ik schrijf niet meer.' Dat is de toon van *Erwin*, Meijssings op tweeëntwintigjarige leeftijd door 'eigen hand' gestorven held en alter-ego, aan wiens nalatenschap hij nog immer voortschrijft. Het tweede en grootste deel van deze uitgave is voor de 'Calabrese dagboeken': het verslag van twee reizen (met een koffer vol boeken over de streek) in 1978 en 1979 door Calabrië, het diepe, achtergebleven zuiden van Italië, 'slechts' door de Ionische zee van Griekenland gescheiden. 'Landschappen bestaan alleen in de herinnering': Meijssing schetst in zijn dagboek een literair landschap waartegen ik op sommige plaatsen hetzelfde bezwaar heb als tegen passages uit de 'Venetiaanse brieven' — een te 'stilstaande' beschrijvingskunst,

Joyce & Co

een te uitvoerige etalering van boekenwijsheid, al weet hij toch iedere keer door persoonlijke interpretaties en invlechting van anekdotes op het juiste moment het werkelijk 'dode' punt te vermijden. Zo blijft het amusant pedant.

De vierde en vijfde afdeling bevatten het boeiendste materiaal. Meijssing is terug aan het Ionische strand waar hij in voorbije jaren zo vaak in gedachten vertoefde en verkeerde temidden van de filosofen: 'In mijn verbeelding begreep ik alles; hoorde de muziek der sferen zoals verteld wordt van Pythagoras (...): mijn ziel hoorde deze muziek en kwam ervan onder de indruk; ik dacht dat zij onbewust een hogere rekenkunde uitvoerde; ik stemde mijzelf zonder het te weten.' Vooral de dagboekbladen geschreven in Crotone zijn intrigerend: in deze stad evocert Meijssing in een meeslepende stijl de aanwezigheid van de magische en mythische Pythagoras, de man van wie gezegd wordt dat hij de numerieke verhoudingen vond die de intervallen van de toonladder bepalen en die een getallenleer formuleerde, die de kosmos bijeenhoudt en definieert (structuurprincipes waarop *Erwin* en *Michaël van Mander* zijn gebaseerd). Pythagoras van wie gezegd wordt dat hij een afdaling, een katabasis in de Hades volvoerde — voor Meijssing is dát de metafoer voor wat hij in leven en literatuur

wil bereiken. Erwin Garden moest sterven opdat zijn schepper hem tot een onsterfelijk beeld in literatuur kon maken. 'Terug, en verder omhoog in de diepte', een katabasis in de onderaardse geschiedenis van een versteende tijd, dat is Meijssings devies voor het schrijven van zijn hermetische, maniëristische literatuur. In dit verband moet mij een zwaarwegend terzijde van het hart: de dwingende verhandeling over Pythagoras lijkt zó uit Mulisch' essays en filosofisch werk afkomstig — er wat te denken van Meijssings fascinatie voor de Venetiaanse 'geconcludeerde tuinen'? Het is daarom onbegrijpelijk dat Meijssing in een recent interview in de *Haagse Post* (11-9-1982) Mulisch afdoet als een schrijver van 'op de middelbare school afgestemde boeken'. Zo'n uitspraak stelt Meijssings zicht op verwante auteurs in een wat groezelig daglicht — eens te meer bewijst hij ermee dat schrijvers moeten werken: lezen & schrijven, in plaats van over elkaar te babbelen tegen journalisten.

Het dagboek eindigt in Brindisi, de stad van waaruit Vergilius een mislukte poging deed naar Griekenland over te steken; de stad waar hij stierf. De aanhef van de 'Coda', het besluit, komt uit het begin van de Aeneis: 'Fato profugus' — balling door het lot. Ook Meijssing voelt zich een balling; een balling in taal, in literatuur. De taal, het woord, maakt niet de werkelijkheid, maar 'het lichaam, de lust, de gedachte en de herinnering (kunnen) zich zelf ontstijgen door verwoord te worden'. Het soms bijna wanhopig streven blijft, evenals bij de symbolisten, het onzegbare te benaderen — door de vorm, door 'artistieke structuren'. Meijssings slotregels zijn wederom van grote, niet alleen melancholische kracht: 'Het doet er niet toe wat ik wil, wie ik wil, waarheen of waartoe: het blijft altijd mijn woord. Of ik nu aankom, of afdaal, of afwacht of terugkeer, of dat het mijn plan is te zwijgen: ik kan het in laatste instantie niet vasthouden; ongreepbaar en onuitspreekbaar zijn mijn laatste woorden, de taal voorbij.'

Hoewel het in deze context banaal is ('Die man sprak over geld,' zei Leopold ooit ontsteld na een bezoek van Boutens), hoop ik dat ondanks de forse prijs deze bundel brieven en dagboeken Joyce & Co (collectief of niet) in staat stelt dat gróte boek te voltooiën. WIP III. Of, zoals 'buitenstaander' Frans V. in de *Werkbrieven* het collectief ooit toevoegde: 'Jongens niet tobben, hard werken'. ■